

Центр «Нова Європа»
Київ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

Публікація видана в межах
Ініціативи з розвитку
аналітичних центрів в Україні,
яку виконує Міжнародний фонд
«Відродження» у партнерстві
з Ініціативою відкритого
суспільства для Європи (OSIFE)
за фінансової підтримки
Посольства Швеції в Україні.

Думки та позиції викладені у цій
публікації є позицією автора та
не обов'язково відображають
позицію Посольства Швеції
в Україні, Міжнародного фонду
«Відродження» та Ініціативи
відкритого суспільства для
Європи (OSIFE).

Дискусійна записка

<http://neweurope.org.ua/>
info@neweurope.org.ua

<https://www.facebook.com/NECUkraine/>
https://twitter.com/NEC_Ukraine
https://t.me/n_e_c

Центр «Нова Європа», 2019

ЯК ПРОТИДІЯТИ РОСІЙСЬКОМУ ВПЛИВУ У ПОЛЬЩІ¹

Катерина Зарембо

1. ЯКІ ЦІЛІ СТАВИТЬ РОСІЯ

Польща як об'єкт російського впливу представляє цікавий і навіть дещо парадоксальний кейс.

По-перше, на відміну від багатьох урядів західноєвропейських держав, польські політичні еліти є виразно антиросійськими. Історично конфліктні взаємини та події відносно нещодавнього минулого, а саме Смоленська трагедія на території Росії, у якій загинув президент Лех Качиньські та численні представники тодішньої польської політичної верхівки, живлять польсько-російський антагонізм. Це, утім, не означає, що Польща має імунітет до російського впливу: у деяких випадках антиросійські настрої її навіть послаблюють. Парадоксальним чином, російський наратив роздмухує праворадикальні і навіть антиросійські настрої у Польщі, щоб змусити Польщу виглядати «істеричною»,

¹ Дискусійна записка була підготовлена в рамках проекту Центру «Нова Європа» «Атрофія трофеїв. Як Україна може скористатися вразливими сторонами російської політики у ЄС?». Збір та аналіз даних відбувалися у липні – вересні 2018 року. Авторка висловлює численним українським та польським співрозмовникам, які побажали зберегти анонімність, за сприяння у підготовці цієї дискусійної записки, а також Даріушу Матерняку та Яцеку Кухарчику за цінні коментарі до її попередньої версії. Авторка також висловлює вдячність Сніжані Дяченко за допомогу у написанні матеріалу.

русофобською та ненадійною в очах західних партнерів², таким чином дискредитуючи її антиросійські заяви та заклики.

По-друге, через напівавторитарні та консервативні тенденції у Польщі, на які звертають увагу деякі польські аналітики³, при аналізі російського впливу на польських політиків та суспільство буває складно відрізнити, де закінчується дія внутрішніх польських чинників і починається зовнішній вплив.

По-третє, саме у випадку Польщі антиукраїнський наратив є однією з ключових складових російської політики. Йдеться не просто про загальновідомі наративи щодо України як неспроможної держави та громадянської війни, а власне про вбивання клина у двосторонні відносини між Польщею та Україною, а також спроби підточити українсько-польське партнерство.

На думку відомих дослідників російських впливів Едварда Лукаса та Пітера Померанцева, російський інструментарій впливу використовує такі «активні заходи» стосовно інших країн:

- вплив на політику уряду іншої держави;
- підрив довіри (населення, партнерів тощо) до її лідерів та інституцій;
- підрив її відносин з іншими державами;

- дискредитація та послаблення політичної опозиції та неурядового сектору у державі⁴.

У польському випадку з більшою чи меншою успішністю задіяні усі чотири заходи. Важливо, однак, зазначити, що у польському випадку псування відносин з Україною є окремим важливим треком⁵, можливим саме через те, що у Польщі такий наратив потрапляє на сприятливий ґрунт – у першу чергу через загострення українсько-польських відносин в історичній площині та чутливість щодо подій на Волині та історичних конфліктів з українцями серед поляків⁶. Кінцевою метою цього впливу є послаблення підтримки демократичних змін в Україні з польського боку і, таким чином, як послаблення України (через відсутність тиску та підтримки з боку важливого партнера у ЄС та дискредитації самого партнера), так і послаблення Польщі (як драйвера демократичних змін у Східній Європі).

² Edward Lucas and Peter Pomeranzev. *Winning the Information War. Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe*. Center for European Policy Analysis and Legatum Institute, 2016. P. 30. https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2706.

³ Piotr Buras and Adam Balcer. *An Unpredictable Russia: The Impact on Poland*. European Council on Foreign Relations, 2016. Доступ за https://www.ecfr.eu/article/commentary_an_unpredictable_russia_the_impact_on_poland#

⁴ Lucas, Pomeranzev, 2016, p. 7.

https://cepa.ecms.pl/files/?id_plik=2706.

⁵ Про антиукраїнський наратив російського впливу як один з чотирьох головних наративів (інші три – консервативний, антиіміграційний та конспірологічний щодо Смоленської трагедії) у 2015 році звернув увагу Яцек Кухарчик у аналітичній записці "Sharp Power: Rising Authoritarian Influence". Нині до публікації готується праця литовського дослідника Марюса Лаурінавічуса "Kremlin-manufactured conflicts between states: case study of a Moscow-instigated rivalry between in Polish-Ukrainian relation".

⁶ Jacek Kucharczyk. *Exploiting Political Polarization in Poland // Sharp Power: Rising Authoritarian Influence*. National Endowment for Democracy, 2015. P. 101. <https://www.ned.org/wp-content/uploads/2017/12/Chapter4-Sharp-Power-Rising-Authoritarian-Influence-Poland.pdf>

2. ЯКІ ІНСТРУМЕНТИ ВИКОРИСТОВУЄ РОСІЯ?

Оскільки у Польщі можливості Росії для прямого впливу обмежені, більшого значення набувають непрямі засоби впливу. Важливо підкреслити, що у цьому підрозділі йдеться не тільки про ті канали, які є безпосереднім російським витвором, але також і про ті, які з'явилися на місцевому ґрунті, однак можуть прямо чи опосередковано використовуватися Росією для досягнення власних цілей. У Польщі Росія використовує принцип *інфільтрації*, у більшості випадків покладаючись на місцевих виконавців.

Типову схему такого впливу і взаємозв'язків російської розвідки, бізнесу та польських місцевих гравців викрили українські хакери, зламавши переписку білоруського «історика та публіциста» Аляксандра Усовського. Як свідчить листування, опубліковане на сайті InformNapalm, у координації з депутатом Держдуми, директором Інституту країн СНД Константіном Затуліним та на гроші олігарха Константіна Малофєєва, діяльність принаймні частини цих антиукраїнських акцій у Польщі координувалася Усовським та фінансувалася з Росії. Сам Усовський у коментарі різним ЗМІ підтвердив і те, що переписка дійсно є достовірною, і свою участь у проведенні антиукраїнських акцій, при чому не тільки у Польщі: «Тем более – акции были не пророссийские, а антибандеровские. Всего-то я просто помог в организации нескольких десятков антибандеровских акций в Польше, Словакии, Чехии и Венгрии»⁷.

Інші ідеї, які обговорювалися у переписці, однак, не були реалізовані: створення проросійської групи депутатів у польському Сеймі (які би пройшли по виборчих списках партії PSL (Polskie Stronnictwo Ludowe), створення дискусійного клубу польських націоналістів «Polonia Vita», прийняття закону про підписання всіма українцями, які прибувають до Польщі, декларації засудження ОУН-УПА.

Важливо підкреслити, що з листування не випливає, що абсолютно уся антиукраїнська діяльність цих організацій була інспірована та фінансована з Москви. Скоріше навпаки, йдеться про партнерські стосунки, коли у праворадикальних польських організацій та у Затуліна та Усовського збігаються цілі, а польські праворадикали могли «капіталізувати» свої ідеї та вміння. Окрім того, якщо вірити листам Усовського, партії Кукізі 15 та KORWIN навіть були готові співфінансувати дискусійний клуб. Польський аналітик Марчін Рей називає такі проросійські організації «стартапами», які росіяни оцінюють на предмет того, чи варто у них інвестувати.

Типовими заходами, які використовує Росія задля антиукраїнського впливу у Польщі (а також антипольського в Україні), є наступні:

- підтримка певних політичних сил;
- вандалізм щодо українських пам'яток у Польщі та польських в Україні;
- вуличні акції (марші, протести, тощо);
- хуліганські акції щодо будинків дипломатичних установ (польських в Україні);
- вибухи та інші спроби дрібних терористичних актів;

⁷ Ілья Барабанов, Андрей Сошников. «Гибридная война» на военном кладбище. За что россиянку Цивильскую выслали из Польши. Русская служба Би-Би-Си, 23.05.2018. <https://www.bbc.com/russian/features-44167950>

- інформаційні маніпуляції: інтернет-тролі, фейки, альтернативні ЗМІ, атаки на комп'ютери польських відомств з українських серверів тощо.

Варто також зауважити, що українські спецслужби переконані у інспірованому характері таких акцій з кількох причин: по-перше, до 2014 року, тобто до початку російської агресії, акти вандалізму у Польщі щодо українських місць пам'яті не відбувалися; по-друге, в Україні особами-виконавцями завжди є раніше невідомі особи, а не чинні члени українських праворадикальних організацій. Скоріше навпаки, українські праворадикали, на відміну від польських, є проєвропейськими і, відповідно, пропольськими: деякі з них, зокрема Андрій Білецький з батальону «Азов», навіть просувають ідею Балто-Чорноморського Союзу⁸.

2.1. ПОЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Організації та особи, які прямо представляють російські інтереси у польському політикумі, нечисленні. Важливо, що усі опитані в рамках цього дослідження польські експерти одноголосно стверджують, що серед правлячої партії «Право і справедливість» немає осіб, які б лобювали російські інтереси.

Більше відвертими у своїх антиукраїнських настроях є члени партії «Кукіз 15» (як-от

Марек Якуб'як) та «Національного руху» (маленька партія на чолі з Робертом Вінніцкі), а також Польська народна партія (PSL). Перші дві партії відомі своїми пропагандистськими висловлюваннями у дусі російських наративів щодо України, тоді як PSL є єдиною партією у Сеймі, яка свого часу критикувала санкції проти Росії⁹. Поза внутрішнім польським політикумом член Європейського парламенту Януш Корвін-Мікке сповідує відверто проросійські та антиукраїнські погляди¹⁰, зізнається у захопленні Путіним та підтримує анексію Криму.

Прямим представником російських інтересів є псевдопартія «Зміна» («Zmiana»)¹¹ та її голова Матеуш Піскорські. Піскорські, з-поміж іншого, займався «виборчим туризмом» до невизнаних територіальних утворень (як-от Придністров'я, Південна Осетія, Абхазія) або до країн, які представляли для Росії стратегічний інтерес (Україна, у тому числі «референдум» у Криму у 2014 році, Сирія) – тобто забезпечував легітимізацію виборів як «незалежний спостерігач» від міжнародної спільноти. У 2015 році він запросив представників так званих «ЛНР» та «ДНР» виступити на установчому конгресі «Зміни». Міжнародна організація журналістів-розслідувачів «Organized Crime and Corruption Reporting Project» з'ясувала, що Піскорські та його

⁸ *Цензор.нет. Азовський рух провів установчу конференцію Групи сприяння розбудові Балто-Чорноморського Союзу. 07.07.2016. https://censor.net.ua/blogs/1102386/azovskiy_ruh_provv_ustanovchu_konferentsyu_grupi_spriyannya_rozbudov_baltochornomorskogo_soyuzu*

⁹ *Wprost.pl. Szef PSL: Trzeba odblokować sankcje gospodarcze nałożone na Rosję, Polska najbardziej na tym cierpi. 26.04.2017 <https://www.wprost.pl/kraj/10052420/Szef-PSL-Trzeba-odblokowac-sankcje-gospodarcze-nalozone-na-Rosje-Polska-najbardziej-na-tym-cierpi.html>*

¹⁰ *Polsatnews.pl. Korwin-Mikke: teraz naszym wrogiem jest Ukraina. 10.05.2016. <http://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2016-05-10/korwin-mikke-teraz-naszym-wrogiem-jest-ukraina/>*

¹¹ *“Зміна” позиціонує себе як партія, але не має відповідної державної реєстрації.*

установи отримували гроші від Росії через підставні організації (зокрема, понад 27 тисяч євро від британської компанії «Crystalord Limited»¹².

Посольство РФ у Польщі є численним і до висилки дипломатів у 2018 році налічувало 65 дипломатів (для порівняння, склад посольства Німеччини – 44 дипломати, США – 77).

2.2. ГРОМАДСЬКІ ІНСТРУМЕНТИ

Прямими виконавцями російських завдань у Польщі є шпигуни та агенти (як поляки, так і росіяни – наприклад, Матеуш Піскорські, Дмитрій Карнаухов, Катерина Цивільська), а також деякі організації по типу громадських, які представляють радикальні групи польського суспільства – крайні праві та, меншою мірою, крайні ліві. Більшість з них надихаються довоєнними польськими націоналістичними рухами та є відносно маргінальними організаціями. До таких належать:

- *Європейський центр геополітичного аналізу* (Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych), аналітичний центр, заснований Матеушем Піскорським;
- *Національний радикальний табір* (Obóz Narodowo-Radykalny; ONR) та *Національне відродження Польщі* (NOP) – праворадикальні антисистемні та антиукраїнські організації без підтверджених зв'язків із Росією;

- *Фаланга та Табір Великої Польщі* (Oboz Wielkiej Polski, OWP) – праворадикальні організації, пов'язані з Росією та проектом «Новоросія». Так, один з лідерів Табору Великої Польщі Давид Гудзєц (Dawid Hudzies) живе на окупованій території Донбасу та працює на псевдоінформаційну агенцію «Novorossiya Today»¹³. У листах до Затуліна Усівський часто посилається на «моїх хлопців з OWP»; з інших листів можна здогадатися, що йдеться про Давіда Березіцького (Dawid Berezicki, якому у 2015 заборонили в'їзд в Україну). У 2016 році Давід Березіцькі разом з Яном Всулом (Jan Wsol) організували поїздку до Криму та Москви для польських журналістів (формально поїздка була організована Російсько-польським центром діалогу та порозуміння у Москві, який очолює Юрій Бондаренко) та зробив інтерв'ю з Ігорем Стрелковим¹⁴. Згідно з листами Усовського, OWP тільки у 2014 році (тобто ще до президентських та парламентських виборів у Польщі у 2015 році) організувала 12 мітингів у Польщі «на підтримку Новоросії та проти київської хунти», пізніше брала на себе відповідальність або підозрювалася у вандалізмі щодо пам'ятників УПА. Важливо також, що ці організації нарощують популярність саме завдяки антиукраїнським акціям (як-от «антибандерівські патрулі», які Фаланга створювала у 2015 році на кордоні з Україною)¹⁵.

¹² *Organized Crime and Corruption Reporting Project. Russian Laundromat Exposed. 20.03.2017.*
<https://www.occrp.org/en/laundromat/the-russian-laundromat-exposed/>

¹³ *Українська правда. Поляки вибачилися за плюндрування українських могил у Верхраті. 17.10.2016.*
<https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/17/7123841/>

¹⁴ *Lukasz Wenerski and Michal Kazewicz. Russian Soft Power in Poland. The Kremlin and pro-Russian organizations. Political Capital, 2017. P. 40.*

¹⁵ *Ibid. P. 39.*

У Польщі також діє низка організацій, які не приховують своєї місії як промоутери російської «м'якої сили»: Польська жіноча ліга (Liga Polskich Kobiet), Польсько-російська асоціація співпраці (Stowarzyszenie Współpracy Polska-Rosja), Центр російської культури та науки (Rosyjski Ośrodek Nauki i Kultury w Warszawie; Rossotrudnichestwo), Асоціація співпраці Польща-Схід (Stowarzyszenie Współpracy Polska-Wschód), а також Український комітет та Євразійський молодіжний союз¹⁶.

Окрім організації, є також окремі особи у науковому та журналістському середовищі, які ретранслюють російські або вигідні Росії погляди, наприклад, Анджей Запаловський (Andrzej Zapalowski, з жовтня 2018 року є депутатом міської ради Перемишля від Кукіз 15), викладач польської Військової академії (!)¹⁷, Станіслав Белень (Stanisław Bieleń), професор факультету міжнародних відносин Варшавського університету, Богуслав Пажь (Bogusław Paź), професор університету Вроцлава¹⁸ тощо.

2.3. МЕДІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ

Традиційні російські пропагандистські ЗМІ Sputnik та Russia Today у Польщі непопулярні (на відміну від Sputnik, RT узагалі не має польської редакції), однак деякі відомі польські політики, надаючи свої інтерв'ю

для цих ресурсів, привертають до них увагу і певним чином легітимізують їх як альтернативні медіа, а не рупори пропаганди Кремля.

Більш ефективно Росія може впливати на дискурс у Польщі через інтернет-тролів та деякі нішеві портали, серед яких найвідомішим є *Kresy.pl* (в польських експертних колах сайт жартوما називають *Kresy.ru*). Заснований у 2008 році, сайт наростив популярність після 2014 року, коли почав писати про Євромайдан, Крим та Донбас. До таких видань також належать *Xportal*, який редагує очільник «Фаланги» Бартош Бекєр (Bartosz Bekier), *Novorossiya Today*, *Tragedy of Donbas and Fighting Novorossiya* (Фейсбук-сторінка) (останні три редагує Давід Гудзець (Dawid Hudziec) з ОWP), *Mysl Polska*, Фейсбук-сторінка «*Ukrainiec NIE jest moim bratem*» («Українець – не мій брат»), вебсайт *Alex Jones* (повністю анонімна сторінка без єдиного імені редактора або журналіста), *Kronika Narodowa*, *Polityka Narodowa*, *Nacjonalista.pl*, *Narodowcy.net*, *Endecja.pl*, *Prawica.net*, *Radio Hobby*, *alternews.pl*, *dziennik-polityczny.com*, *hnews.pl*, *koniec-swiata.org*, *magnapolonia.org*, *narodowcy.net*, *nczas.com*, *ndie.pl* тощо.

Нижче викладена таблиця взаємозв'язків праворадикальних організацій з альтернативними медіа.

¹⁶ Political Capital Institute. *The Weaponization of Culture: Kremlin's traditional agenda and the export of values to Central Europe*. 2016. P. 54.
http://www.politicalcapital.hu/news.php?article_read=1&article_id=66

¹⁷ <http://www.zapalowski.eu/>

¹⁸ Political Capital. *The Weaponization of Culture: Kremlin's traditional agenda and the export of values to Central Europe*. 2016. P. 58.

Табл. 1. Зв'язки між праворадикальними та проросійськими організаціями та альтернативними медіа у Польщі

Назва організації	Представник	Інформаційне видання
«Зміна»	Матеуш Піскорські, Конрад Рекас	Geopolityka.org, konserwatyzm.pl
Фаланга	(очільник) Бартош Бекер (редактор)	Xportal
Табір Великої Польщі (OWP)	Давід Гудзец (редактор)	Novorossiya.Today.pl, Tragedy of Donbas Fighting Novorossiya (FB-Page)
Kukiz 15	Марек Якубяк (колишній спонсор)	Kresy.pl
Фундація «Русській мір» у Польщі		Obserwator polityczny

Джерело: авторська компіляція на основі звітів аналітичного центру "Political Capital Institute" "The Weaponization of Culture: Kremlin's traditional agenda and the export of values to Central Europe" (2016) і "Russia's Soft Power in Poland" (2017)

Серед традиційних польських ЗМІ варто звернути увагу на видання «Do Rzeczy». Саме у цьому тижневику, який у цілому прихильно ставиться до польської правлячої партії та здебільшого публікує збалансовані матеріали, було опубліковане інтерв'ю з ідеологом «Русского міра» Александром Дугінім, а також нещодавні ремарки Корнеля Моравецького, батька польського прем'єр-міністра, про необхідність покращення відносин з Росією та легітимність анексії Криму (детальніше про цей інцидент – нижче).

3. ПРОТИДІЯ РОСІЙСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ: КРАЦІ ПРАКТИКИ ТА СЛАБКІ МІСЦЯ

3.1. НАЙКРАЦІ ПРАКТИКИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПІДРИВНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ

Уряд і спецслужби Польщі до певної міри усвідомлюють загрозу, яка походить від РФ – ще у 2014 році (!) Агенція внутрішньої безпеки опублікувала звіт, у якому попереджала про активність російської розвідки у Польщі та визначала завдання Росії як підривної польської громадської думки щодо конфлікту в Україні та погіршення українсько-польських відносин через історичні суперечки¹⁹. Після початку російської агресії польська громадськість і польська влада гостро реагувала на дії Росії – у 2015 році негативне ставлення до Росії

¹⁹ http://bs.net.pl/sites/default/files/media/rozne/raport_2015_int.pdf, цитовано за Wenerski and Kazewicz, 2017.

серед поляків зросло до 81%²⁰, того ж року був скасований «Рік Польщі у Росії». У рамках цього дослідження вдалося ідентифікувати декілька красномовних випадків, коли російський вплив у Польщі зазнав вчасної протидії.

КЕЙС 1. РОБОТА СПЕЦСЛУЖБ. ВИЯВЛЕННЯ ШПИГУНСТВА: АРЕШТИ ТА ДЕПОРТАЦІЇ.

Найбільш резонансною операцією Агенції внутрішньої безпеки за останні роки стало затримання Матеуша Піскорського, лідера псевдо-партії «Зміна», яке отримало назву «Laundergate». З 2016 року він знаходиться під вартою за підозру у шпionажі на користь Росії та Китаю²¹. Матеуш Піскорський у минулому був депутатом польського Сейму і відомий своїми давніми зв'язками із Росією та «електоральним туризмом», коли він організував делегації європейських політиків для спостереження за виборами на невизнаних територіях (у Придністров'ї, в Абхазії та Південній Осетії) та у країнах, які мали для Росії стратегічний інтерес (у Сирії, Лівії, тощо)²². У 2014 році Піскорський був «спостерігачем» на незаконному «референдумі» у Криму. Автори дослідження «М'яка сила Росії у Польщі» Лукаш Венерські та Міхал Кацевич стверджують, що польська Агенція внутрішньої безпеки (польська контррозвідка) мала підтвердження, що «Зміна» та інші дотичні організації фінансуються та контролюються російською розвідкою, те саме підтверджує

«Gazeta Wyborcza»^{23 24}. Окрім ширших звинувачень у «прийнятті оперативних завдань для просування російських інтересів і маніпуляції настроями польського суспільства» за фінансову винагороду, Піскорського звинувачували в організації поїздки до України у лютому 2015 року та вандалізації пам'ятника Бандері від імені нібито поляків, які живуть на території України. Суд Варшави, видавши згоду на арешт, посилався на секретні матеріали, що вказує на «високу ймовірність того, що підозрюваний здійснив передбачуваний злочин». За інформацією прокуратури, Піскорський готувався до втечі з країни. Після двох років під вартою 24 квітня 2018 року розпочався судовий процес щодо його справи.

Іншим прикладом виявлення шпionуства є затримання чиновника Міністерства енергетики Польщі Марка В.²⁵, який займався стратегічними проектами польської енергетичної інфраструктури та отриманням коштів ЄС для потреб програми з диверсифікації газопостачання з Росії. За словами АБВ, затриманий передавав інформацію російським службам про рішення польського уряду щодо будівництва газопроводу «Північний потік-2», а також про «інвестиції, важливі з точки зору інтересів Польщі»²⁶. Після його затримання Польща вислала чотирьох працівників російського

²⁰ Pew Research Center. *Anti-Russian views on the rise in Poland*. 19.03.2015.

<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/03/19/anti-russian-views-on-the-rise-in-poland/>

²¹ *The Guardian*. *Poland detains pro-Kremlin party leader for 'spying'*. 19.05.2016.

<https://www.theguardian.com/world/2016/may/19/poland-detains-pro-kremlin-party-leader-mateusz-piskorski-spying>

²² Wenerski and Kazewicz 2017, p. 28.

²³ Wenerski and Kazewicz 2017, p. 30

²⁴ Mariusz Jatoszewski, Wojciech Czuchnowski. *ABW: Partię Zmiana założyli Rosjanie*. *Wyborcza.pl*, 25 maja 2016. <http://wyborcza.pl/1,75398,20132090,abw-partie-zmiana-zalozyli-rosjanie.html>

²⁵ Польські джерела надають тільки першу літеру прізвища.

²⁶ *Wiadomosci.wp.pl*. *ABW zatrzymała osobę podejrzaną o szpiegostwo. Pracowała na rzecz Rosji*. 26.03.2018. <https://wiadomosci.wp.pl/abw-zatrzymala-osobe-podejrzana-o-szpiegostwo-pracowala-na-rzecz-rosji-6234330738697857a>

посольства – ця реакція збіглася в часі зі спільною висилкою російських дипломатів з західних держав у відповідь на отруєння Скрипаля, однак відомо що вислані особи працювали під дипломатичним прикриттям і отримували інформацію від раніше затриманого працівника міністерства енергетики, підозрюваного у шпигунстві²⁷.

Починаючи з кінця 2017 року Агенція внутрішньої безпеки також активізувала виявлення шпигунів – російських громадян, які працювали у Польщі під прикриттям, та польських громадян. Одним з таких випадків є висилка Дмитрія Карнаухова у жовтні 2017 року. Дмитрій Карнаухов представляв Російський інститут стратегічних досліджень (аналітичний центр, який очолює Міхаїл Фрадков, з 2007 до 2016 року – голова Служби зовнішньої розвідки РФ) і під виглядом науковця проникав у кола польських істориків та журналістів, виявляв серед них осіб з проросійськими поглядами та схиляв до співпраці²⁸. Згідно з заявою Агенції внутрішньої безпеки, Дмитрій «ініціював проросійські інформаційні кампанії у Польщі, прощтовхував наративи, спрямовані на розпалювання ворожнечі між Польщею та Україною, стимулював дії щодо демонтажу радянських пам'ятників, інспірував спроби дискредитації польської влади у польських та закордонних ЗМІ»²⁹.

У травні 2018 року з Польщі депортували росіянку Катерину Цивільську. Прес-реліз Агенції внутрішньої безпеки зазначає, що вона брала участь у «спробах консолідації проросійських середовищ в РП навколо двох пріоритетних зараз для російської сторони цілей гібридних заходів, які вона реалізує проти Польщі, а саме – підживлювання польсько-української ворожнечі у суспільній та політичній сферах та підважування польської історичної політики із заміною її російським нарративом»³⁰. Вона також, згідно зі зламаним листуванням Усовського, перебувала з ним у контакті та допомагала йому поширювати російські наративи. У коментарі російській службі Бі-Бі-Сі Усовський підтвердив своє знайомство із Цивільською, але не вищезазначений характер співпраці. Разом із Цивільською з Польщі вислали ще чотирьох громадян, однак їхні імена не розголошувалися³¹.

Імовірно, що таких випадків було більше, однак не всі вони стають відомі широкому загалу через секретний характер роботи польських спецслужб. Українським спецслужбам у 2017-2018 роках вдалося попередити 17 таких провокацій.

²⁷ *Європейська правда*. Вислані з Польщі російські дипломати залишили країну. 4.04.2018.

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/04/4/7079908/>

²⁸ *Radio Poland*. Russian suspected of hostile activities expelled from Poland: official. 13.10.2017

<http://www.thenews.pl/1/10/Artykul/330272,Russian-suspected-of-hostile-activities-expelled-from-Poland-official>

²⁹ Там само.

³⁰ *Илья Барабанов, Андрей Сошников*. «Гибридная война» на военном кладбище. За что россиянку Цивильскую выслали из Польши. *Русская служба Би-Би-Си*, 23.05.2018.

<https://www.bbc.com/russian/features-44167950>

³¹ *Centrum Prasowe*. Rzecznik Ministra Koordynatora Służb: komunikat dot. ABW (komunikat). 17.05.2018.

[http://centrumprasowe.pap.pl/cp/pl/news/info/120160,36,rzecznik-ministra-koordynatora-sluzb-komunikat-dot-abw-\(komunikat\);](http://centrumprasowe.pap.pl/cp/pl/news/info/120160,36,rzecznik-ministra-koordynatora-sluzb-komunikat-dot-abw-(komunikat);) *BBC World News*. Poland stops 'Russian hybrid war groups': 17 May 2018.

<https://www.bbc.com/news/world-europe-44153923>

КЕЙС 2. МОНІТОРИНГ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ЗАКОН ПРО ІПН.

У січні 2018 року відносини Польщі та України вчергове загострилися через зміни до Закону про Інститут національної пам'яті, які передбачають покарання за заперечення «злочинів українських націоналістів, які співпрацювали з Третім Рейхом». Внутрішньопольська інтрига полягає в тому, що консультантами при розробці змін до цього закону були особи, пов'язані з Kresy.pl і колишні коментатори Sputnik та Russia Today Володимир Осадчий (Włodzimierz Osadczy) та Чеслав Партач (Czesław Partacz, отримав заборону на в'їзд в Україну через поїздку до Криму через територію РФ). Увагу на це звернули польські журналісти, зокрема Павел Боболович, через що цих осіб усунули від роботи над змінами до закону. Це, утім, не змогло попередити прийняття закону у тому вигляді, у якому його підписав президент Анджей Дуда у лютому 2018 року. Однак, цей випадок є показовим щодо дієвості громадянського моніторингу та токсичності зв'язків з Росією та її медіа.

КЕЙС 3. РЕАКЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ. СТІЙКІСТЬ ДО ПРОПАГАНДИ.

У Польщі також були випадки, коли засоби масової інформації блокували чи позбавляли ліцензії через виявлені порушення. Так, наприклад, сторінка у Фейсбуці «Ukrainiec NIE jest moim bratem» була заблокована на місяць, скоріше за все через поширення мови ненависті щодо українців. Іншим прикладом є позбавлення ліцензії місцевої радіостанції

за те, що вона надавала ефірний простір в оренду російському Sputnik³².

3.2. РАЗЛИВОСТІ У ІНСТРУМЕНТАХ РОСІЇ, ЩО МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ УКРАЇНОЮ ТА ЇЇ ПАРТНЕРАМИ ДЛЯ ЇХНЬОЇ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

АНТИРОСІЙСЬКІСТЬ ПОЛЬСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ

Серед польських політичних еліт антиукраїнські настрої та критика України, наявні принаймні серед певних груп, не є синонімом проросійських. У польському політичному середовищі є консенсус щодо Росії і сьогодні жодний серйозний польський політик не пропонує зближення з Росією. Підтвердженням солідарної позиції Польщі є той факт, що за ухвалу із закликом звільнити Олега Сенцова та інших політв'язнів проголосувало 410 з 460 депутатів польського Сейму.

КАДРОВА ПРОБЛЕМА

Усі опитані в рамках цього дослідження експерти одностайно стверджують, що Росія не має серйозних зв'язків у правлячій партії. Йдеться не стільки про антиросійськість «Права і справедливості», скільки про токсичність «російської карти» – зв'язки з Росією вважаються у Польщі тавром і публічно їх демонструвати готові хіба що маргінальні політики та громадські діячі³³. З цієї ж причини у Польщі немає широко

³² Andrzej Turkowski. Poland. In: Ivana Smolenova and Barbora Chrzova (eds). *United We Stand, Divided We Fall: The Kremlin Leverage in the Visegrad Countries*. 2017, p. 24.

³³ Інтерв'ю Д, 17.08.2018.

популярних лідерів думок, які б обстоювали проросійську позицію. Колишні польські дипломати, які працювали у посольстві Польщі у Москві, також заперечили можливість вербування російськими спецслужбами протягом відрядження.

Єдиною по-справжньому контраверсійною фігурою у правлячій партії є колишній міністр оборони Антоні Мачєревич. У Польщі неодноразово писали про його зв'язки з Росією або звинувачували у тому, що він грає їй на руку. Зокрема, деякі польські оглядачі критикували Мачєревича за кардинальні кадрові скорочення в армії (він звільнив 90 відсотків працівників Генштабу та 82 відсотки генерального командування в польській армії)³⁴ та створення загонів територіальної оборони, які потенційно могли б бути легкою мішенню для інфільтрації російськими спецслужбами³⁵. У 2017 році у Польщі вийшла книга Томаша Пьонтка «Macierewicz i jego tajemnice» («Мачєревич та його таємниці»), яка розповідає зв'язки Мачєревича з такими особами, як Роберт Лусня (Robert Lusnia), якого підозрювали у співпраці з Генеральним розвідницьким управлінням (ГРУ) РФ, Семеном Могілевичем, потужним російським мафіозі і теж, за даними деяких ЗМІ, пов'язаним з ГРУ, а також американським сенатором-лобістом Альфонсе Д'Амато, який підтримував Трампа на виборах 2016 року та має зв'язки з банком, який нібито допомагав у відмиванні грошей російським

злочинним угрупованням у 1990-их³⁶. Книга містить і інші обвинувачення. Мачєревич подав на автора позов до суду – щоправда, не за наклеп (що вимагало б від нього спростування наведених доказів), а за образи та погрози державному службовцю. Утім, не всі польські експерти, навіть «антиурядового» табору, поставилися до книги та зібраних у ній свідчень всерйоз. За свідченнями деяких польських урядовців, у 2016 році саме Мачєревич наполіг на тому, щоб запросити Петра Порошенка на Саміт НАТО у Варшаві. Так чи інакше, після змін в уряді у січні 2018 року посаду міністра оборони посів Маріуш Блащак, колишній міністр внутрішніх справ.

Також проукраїнськими цілком можна назвати польські спецслужби, а скоріше – просто професійними. Зокрема, у низці випадків депортації російських агентів з Польщі причиною називалася саме діяльність, спрямована на розпалювання ворожнечі між Україною та Польщею. Цікаво, що історичний діалог, який з приходом «Права і справедливості до влади» став токсичним для двосторонніх відносин на рівні Міністерств закордонних справ та Адміністрації і Канцелярії президентів, не вплинув на роботу розвідки: коли у 2016 році вдома у двох політиків, Славоміра Марчевського (Slawomir Marczewski) та Марека Марецького (Marek Marecki) відбувся обшук, повідомлялося, що причиною була їхня поїздка до України у 2014 році, щоб понівечити пам'ятники УПА та Степану Бандері. Важливо також, що

³⁴ Slawomir Sierakowski. *Russian influence runs deep in Poland*. 17.09.2017. <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/2017/Sep-15/419404-russian-influence-runs-deep-in-poland.ashx>

³⁵ Wenerski, Kaciewicz 2017, p. 41.

³⁶ Slawomir Sierakowski. *Russian influence runs deep in Poland*. 17.09.2017. <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/2017/Sep-15/419404-russian-influence-runs-deep-in-poland.ashx>

співпраця між українською та польською розвідками успішно відбувається, у тому числі щодо попередження та розслідування випадків російського втручання. Одним з прикладів такої співпраці була затримка поляків-учасників організації «Фаланга», які здійснили підпал офісу організації закарпатських угорців в Ужгороді. Розслідування та затримання порушників відбулося за спільних дій польських та українських спецслужб³⁷.

(СТРАТЕГІЧНЕ) ПАРТНЕРСТВО ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ

Попри те, що відносини України та Польщі зазнали відчутних змін в останні три роки, пріоритети Польщі щодо України та її європейської та євроатлантичної інтеграції залишилися незмінними. У грудні 2013 року Ярослав Качиньські приїхав на Євромайдан після внутрішньої дискусії всередині «Права та справедливості», де, обираючи між історією (тобто історичною політикою) та сучасністю, політики вирішили, що сучасні події важливіші³⁸.

Варто підкреслити, що критика з боку Польщі щодо України звучить щодо її історичної політики, але не щодо будь-якої іншої теми. До прикладу, розбіжності щодо українського Закону про освіту, який спричинив конфлікт з Угорщиною, що триває і досі, з Польщею були залагоджені цілком швидко шляхом підписання Меморандуму. Міністр оборони Польщі Маріуш Блащак дав зелене світло будь-яким проектам співпраці з українським

оборонним відомством, а Анджей Дуда, подаючи закон для оцінки Конституційного суду, подав на розгляд суду у тому числі і ті частини, які стосуються України. Інша справа, що обидві ці обставини публічно не оголошувалися, ба, навіть навмисне замовчувалися – підтримка України у Польщі зараз є електорально непопулярною. Крім того, Польща підготувала пропозиції щодо запровадження посади Спеціального представника ООН з питань України, які були представлені на засіданні Генеральної асамблеї у вересні 2018 року.

ВІДСТОРОНЕНІСТЬ «ПРАВА І СПРАВЕДЛИВОСТІ» ВІД РАДИКАЛЬНИХ ГРУП

Уряд у Польщі уникає партнерств та асоціацій з радикальними групами та особами. Так, наприклад, після інтерв'ю Корнеля Моравецького, батька польського прем'єра, виданню «Do Rzeczy», де він висловлює тезу про «демократичність» анексії Криму та наполягає на необхідності зближення Польщі з Росією, «ПіС» відмовився іти на місцеві вибори разом із депутатським колом Моравецького «Вільні і Солідарні»³⁹. Невідомо, чи саме заяви батька прем'єра стали причиною такого кроку, однак виключити взаємозв'язку не можна. Автор також отримала свідчення про те, що вказівки щодо недопуску деяких активних коментаторів Kresy.pl до участі у важливих публічних заходах надходять безпосередньо з Канцелярії польського президента⁴⁰.

³⁷ *Європейська правда*. У Польщі затримали підозрюваних у підпалі спілки угорців в Ужгороді. 27.02.2018. <https://www.euointegration.com.ua/news/2018/02/27/7078131/>

³⁸ *Інтерв'ю* 3, 16.08.2018.

³⁹ *Wyborcza.pl*. Wybory samorządowe. Ugrupowanie Kornela Morawieckiego Wolni i Solidarni nie pójdzie razem z PiS. 30.07.2018. <http://wyborcza.pl/7,75398,23735520,wolni-i-solidarni-nie-pojda-razem-z-pis-do-wyborow-samorzadowych.html>

⁴⁰ *Інтерв'ю* Є, 28.08.2018.

МАРГІНАЛЬНІСТЬ АНТИУКРАЇНСЬКИХ РАДИКАЛЬНИХ СИЛ

Попри те, що з'явилася вже ціла низка публікацій та досліджень, об'єктами яких є численні радикальні антиукраїнські групи та інформаційні портали, важливо зауважити, що більшість з них є маргінальними та непопулярними серед населення. Найбільш популярним з усіх є Kresy.pl – за кількістю підписників на Фейсбуці цей ресурс може конкурувати з польською щоденною проурядовою газетою «Rzeczpospolita» (обидва ресурси усе одно за кількістю підписників у чотири рази поступаються польському виданню «Gazeta Wyborcza»).

Ба більше, становище деяких з цих інформаційних порталів дещо погіршується. Так, сайт Kresy.pl змушений був перейти на платну підписку після того, як його перестав підтримувати польський бізнесмен Марек Якуб'як. Окрім того, у порівнянні з минулим роком дещо зменшилася кількість підписників сайту, зі 100 тисяч до 99. Різниця може здатися не надто разючою і, можливо, пов'язана з нововведеним обмеженням доступу до матеріалів порталу, однак важливою є динаміка популярності сайту. Сторінка у Фейсбуці «Ukrainiec NIE jest moim bratem» за рік втратила близько 4,5 тисяч прихильників, з 71,5 тисяч до 67. Інші ресурси мають невелике охоплення – наприклад, Xportal.pl має близько 13 тисяч підписників. Окрім того, у Польщі вважається дискредитуючим коментувати для таких видань⁴¹, з тієї ж причини на них не посилаються поважні ЗМІ⁴².

Утім, не можна недооцінювати загрозу таких сил, особливо якщо вони отримують фінансову підтримку Росії. На прикладі таких держав, як Італія та Угорщина, можна простежити, як сили, як колись були маргінальними, за декілька років ставали потужними гравцями національного масштабу. Як виявило дослідження Міжнародного республіканського інституту, у Польщі 53% населення є споживачами альтернативних медіа, з них 9% читають або дивляться їх щодня, 25% – кілька разів на тиждень, 19% – кілька разів на місяць (для порівняння – у Чехії осіб, які належать до аудиторії альтернативних медіа, 39%, з них щодня їх переглядають 5%)⁴³.

НЕОДНОРІДНІСТЬ СЕРЕДОВИЩА «ПІС»

У складі правлячої партії є різні політики, настрої яких можуть бути скоріше анти- або проукраїнськими. Для України важливо налагоджувати контакти з тими, хто підтримує Україну. До таких належить, до прикладу, Малгожата Госевська, депутатка партії «Право і справедливість», авторка доповіді «Російські військові злочини у Східній Україні у 2014 році» та заступниця голови комітету Сейму Польщі у закордонних справах, Міхал Дворчик, колишній співголова польсько-української міжпарламентської групи дружби, а тепер голова Канцелярії прем'єр-міністра Польщі; Анна Фотига, депутатка Європарламенту від «Права та справедливості», яка займається протидією російській пропаганді, тощо.

⁴¹ Інтерв'ю Д, 17.08.2018.

⁴² Інтерв'ю Ж, 27.08.2018.

⁴³ International Republican Institute. *Public opinion in Hungary, Poland, Czech Republic and Slovakia. March 2017.* https://www.iri.org/sites/default/files/four_country_full_presentation_may_24_2017.pdf

ЛІБЕРАЛЬНІ РОСІЯНИ У ПОЛЬЩІ

Щоб протистояти російській дезінформації, у 2014 році група російських іммігрантів в Польщі створила асоціацію «За вільну Росію»⁴⁴. Її мета – об'єднати росіян, які поділяють демократичні цінності, заохочувати конструктивні і неупереджені дискусії про поточні події в Росії та польсько-російські відносини, захист прав політв'язнів, тощо. Тоді як організація не спроможна самотужки протистояти машині пропаганди Кремля, важливо, що у Польщі існують особи та організації, які представляють громадянську опозицію російській владі.

4. ВРАЗЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЛІТИКИ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ВИКОРИСТАНІ РФ У АНТИУКРАЇНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. «ЗВОРОТНІ ЕФЕКТИ» АНТИРОСІЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ

Попри те, що Польща відома своїми «яструбиними настроями» щодо Росії, схильність представників правлячої партії бачити повсюдно російську загрозу (яка підігривається відмовою Росії надати рештки літака, який впав під Смоленськом) призводить до певної тривіалізації та «знецінення» цієї загрози. Красномовним прикладом такої тривіалізації є те, що «Право і Справедливість» звинувачують опозиційну партію «Громадянська платформа» у зв'язках з Росією. При цьому саме Росію підозрюють в організації так званого скандалу «Waitergate» – запису розмов представників «Громадянської платформи» (тодішньої правлячої партії), у тому числі тодішнього спікера парламенту Радослава Сікорського, у двох варшавських ресторанах⁴⁵. Записи були оприлюднені за чотири місяці до президентських виборів, призвели до відставки чотирьох міністрів та спікера парламенту, відповідно вдаривши по рейтингу «Громадянської платформи» та збільшивши кількість прихильників «Права і справедливості» та інших правих партій.

Ця тривіалізація, а також схильність оголошувати пропагандою та маніпуляцією будь-що, що не відповідає інтересам партій

⁴⁴ <http://freerussia.eu/ru/about-3/>

⁴⁵ *Slawomir Sierakowski, Russiagate in Poland, 14.09.2017*
<https://www.project-syndicate.org/commentary/poland-government-russia-ties-by-slawomir-sierakowski-2017-09>

практично усього польського політичного спектру, призводить до того, що у Польщі мало хто здає собі справу у реальних масштабах російського впливу⁴⁶. Парадоксальним чином, масштабні дослідження, які готувалися щодо російського впливу у Польщі, готувалися аналітичними центрами поза межами Польщі. Тільки у 2017 році у Польщі був створений аналітичний центр, метою якого є безпосередньо вивчення пропаганди та дезінформації, утім, обґрунтування доцільності таких досліджень є викликом для аналітиків центру як перед урядом, так і перед донорською спільнотою⁴⁷. Сам термін «дезінформація» асоціюється у Польщі не з російським впливом, а з маніпуляціями польських політиків⁴⁸. Ті операції, які (часто успішно) провадять польські спецслужби, докладно не роз'яснюються населенню, а та інформація щодо наявності мережі російських агентів, яка оприлюднюється, відстежується хіба що вузьким колом зацікавлених осіб.

Видається, що тільки упродовж останнього року у Польщі по-справжньому почали усвідомлювати масштаби російського впливу: про це свідчать і низка депортацій російських агентів, здійснених за останній рік, і слухання щодо ролі російських спецслужб у діях, спрямованих на дестабілізацію українсько-польських відносин, які відбулися у комітеті Сейму Польщі з питань спеціальних служб

у березні 2018 року⁴⁹. Це усвідомлення, безумовно, є доброю новиною, однак можна припустити, що за попередні роки пониженої пильності у Польщі вже розбудувалася істотна мережа агентів проросійського впливу.

4.2. РОЗДІЛЕНІСТЬ ПОЛЬСЬКОГО ЕКСПЕРТНОГО ТА ГРОМАДСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

Дотичною до попереднього пункту є ситуація розділеності польського експертного та громадського середовища. Згрубша кажучи, «роздільна лінія» проходить відповідно до симпатій та антипатій щодо правлячої партії, однак додаткові нюанси середовища та професійних взаємин призводять до розбіжностей та/або конфліктів навіть з-поміж тих, хто переслідує спільні цілі. Так, наприклад, Наталія Панченко, українська активістка у Варшаві, подала у суд на Марчіна Рея, редактора ФБ-сторінки «Російська п'ята колона у Польщі» за згадування її імені у звіті щодо Фондації «Відкритий діалог», яку Рей звинувачує у зв'язках з Росією (у серпні 2018 року Польща заборонила Людмилі Козловській, керівниці «Відкритого діалогу», в'їзд до Шенгенської зони). За останні три роки польське експертне середовище настільки просякнулося духом взаємної недовіри, що це суттєво ускладнює співпрацю між групами зі спільними інтересами. Можна стверджувати, що у Польщі вже відбувається те, що дослідження «Туман неправди» Фінського інституту міжнародних справ

⁴⁶ Інтерв'ю Г, 14.08.2018.

⁴⁷ Інтерв'ю Д, 17.08.2018.

⁴⁸ Інтерв'ю Е, 28.08.2018.

⁴⁹ Zik.ua, У польському Сеймі обговорять роль Росії у провокаціях в Україні та Польщі, 14.03.2018
https://zik.ua/news/2018/03/14/u_polskomu_seymi_obgovoryat_rol_rosii_u_provokatsiyah_v_ukraini_ta_polshchi_1284187
https://zik.ua/news/2018/03/14/u_polskomu_seymi_obgovoryat_rol_rosii_u_provokatsiyah_v_ukraini_ta_polshchi_1284187

називає «рефлексивний контроль» – руйнація ворога зсередини через самодезорганізацію та самодезорієнтацію. Як і в багатьох інших випадках, складно діагностувати, наскільки така ситуація відбувається внаслідок російських втручань та інспірацій, а наскільки є польським внутрішнім явищем, однак очевидно, що атмосфера суцільної недовіри якнайкраще грає на руку Кремля.

4.3. УКРАЇНЬСЬКА ТЕМА ЯК «РОЗМІННА МОНЕТА» ДЛЯ ПОЛЬСЬКОГО ЕЛЕКТОРАТУ

В останні три роки тема України стала «розмінною монетою», яку «ПіС» використовує у конкуренції з праворадикальними політичними силами у Польщі у боротьбі за електорат. Ставлення до українців у Польщі і так ніколи не було надмірно позитивним, але правляча партія також стала заручницею своєї власної політики: визначивши історичну політику як пріоритет політики зовнішньої та видавши чимало заяв з приводу «бандеризації» України, «ПіС» просто не може дозволити собі публічну підтримку України тоді, коли праворадикальні рухи у Польщі роблять собі кар'єру на антиукраїнських акціях. Відповідно, Україні, попри підтримку Польщі у стратегічних для неї питаннях, не варто розраховувати на публічні заходи та заяви, які можуть інтерпретуватися як суттєве «потепління» у відносинах. Росія ж зможе і надалі експлуатувати антиукраїнські настрої у Польщі.

4.4. ІСТОРИЧНИЙ КОНФЛІКТ МІЖ ПОЛЬЩЕЮ ТА УКРАЇНОЮ

Аргумент щодо того, що українсько-польське протистояння на історичному ґрунті посилює Росію, у Польщі не працює. Суто в контексті історичної політики можна стверджувати, що Україна для Польщі є гірша за Росію – тоді

як ставлення до Росії у Польщі є традиційно ворожим, політика декомунізації та, зокрема, героїзації УПА в Україні, обтяжена «війною пам'ятників», сприймається Польщею як ніж у спину від друга. Якщо два роки тому топ-темою переговорів щодо історичних питань був Закон про вшанування пам'яті борців за незалежність та поправки до нього, то тепер про це навіть не згадують – на поточному порядку денному стоїть заборона ексгумації польських поховань, яку Україна наклала у відповідь на демонтаж пам'ятника у Грушовіцах.

4.5. ГЕОПОЛІТИЧНІ АМБІЦІЇ ПОЛЬЩІ

На подальше охолодження відносин між Польщею та Україною і, як наслідок, збільшення можливостей Росії у вбивання клина між країнами, можуть також вплинути геополітичні амбіції Польщі. Польща неодноразово висловлювала бажання приєднатися до Нормандського формату, а всередині «ПіСу», який бачить своєю метою геополітичний реванш Польщі на противагу впливу Німеччини, з образою сприймали той факт, що Україна «обрала Німеччину, а не Польщу». Відтак, охолодження відносин Польщі як з Німеччиною (також і через міграційну політику ЄС), так і з Україною грає на руку Москві.

4.6. РЕФОРМА АРМІЇ. ЗАГОНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ (ЗТО)

Згідно з реформою польських збройних сил, яку розпочав попередній міністр оборони Антоні Мачєрович, до 2019 року у Польщі мають бути створені загони територіальної оборони загальною кількістю 53 000 бійців, тобто кожне з 16 польських воєводств має сформувати загони чисельністю 3 000 – 5000 бойових одиниць. З них 6-8% складатимуть професійні солдати, а решта

формуватиметься з місцевих добровольців. За словами Мачєревича, реформа була відповіддю Польщі на гібридну агресію Росії в Україні та покращення бойової спроможності власне Польщі – реформа здійснювалася з особливою увагою до східних воєводств, Підляського, Люблінського та Підкарпатського, які вважаються найбільш вразливими для російської агресії⁵⁰. Реформа була втіленням уроку, який засвоїла Польща з досвіду російської агресії в Україні: потреба наявності боєздатних та мобільних військ на кордоні. Саме тому добровольці набиралися серед місцевого населення, що потенційно спрощує мобілізацію солдатів логістично, а також забезпечує знання місцевості серед військових.

Утім, критики реформи наголошують на вразливості загонів до інфільтрації проросійських агентів: листи-заохочення приєднуватися до лав ЗТО надійшли буквально кожному придатному до мобілізації поляку. До того ж, громадське обурення вже викликав той факт, що у 2016 році члени праворадикальної організації «Фаланга» брали участь у навчаннях, організованих Міністерством внутрішньої оборони⁵¹. Відповідно, військові підрозділи, спрямовані на боротьбу з гібридними атаками, потенційно можуть стати інструментами цих атак.

4.7. МОЛОДЬ ПОЛЬЩІ ЯК ВРАЗЛИВА СУСПІЛЬНА ГРУПА

Польська молодь – це та категорія громадян Польщі, яка для українсько-польських відносин містить у собі і можливість, і виклик. З одного боку, згідно з результатами опитуванням громадської думки, яке на замовлення команди Центру «Нова Європа» було проведене у Польщі у 2015 році, молодь є саме тою віковою групою, яка не мала асоціацій України з Бандерою та УПА. З іншого боку, саме молоді люди легко стають прихильниками антиістеблшменту – Януш Корвін-Мікке, ексцентричний депутат Європейського парламенту, є одним з найпопулярніших політиків серед підлітків та молодих виборців віком 15-24 роки.

4.8. НЕКОМПЕТЕНТНИЙ ПІДХІД ЗМІ (ЯК ПОЛЬСЬКИХ, ТАК І УКРАЇНСЬКИХ) ЩОДО ВИСВІТЛЕННЯ ПОДІЙ В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Попри історичну близькість Польщі та України, парадоксальним є те, що у Польщі критично мало журналістів, особливо у великих польських виданнях, спеціалізується на українській тематиці та володіє українською мовою. Польське телебачення досі не має в Україні корпункту, а головним джерелом новин про Україну в Польщі донедавна був ТАСС (через те, що знання російської у Польщі більш поширене, ніж української). Фахово про Україну пише Польське радіо, Польська агенція пресова, Радіо Wnet та окремі журналісти на кшталт Петра Андрусечка. Часто як польські, так і українські ЗМІ самі продукують фейки через те, що не перевіряють інформацію: прикладом є історія про побиття українця у Польщі. Тоді як українські ЗМІ зобразили інцидент

⁵⁰ Deutsche Welle. Poland to build territorial defense force by 2019. 14.11.2016

⁵¹ Інтерв'ю Ж, 28.08.2018.

як черговий напад на українця польських націоналістів, реальність була така, що через те, що особа говорила російською, кривдники сприйняли його за росіянина (щоправда, існує думка, що навіть якщо ця особа говорила російською, його усе одно могли прийняти за українця, позаяк росіян у Польщі відносно мало).

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ

Вплив Росії на відносини України та Польщі є успішним тоді, коли її заходи потрапляють на сприятливий ґрунт взаємної неприязні і недовіри. Відповідно, чим ближчими будуть відносини між Україною та Польщею на всіх рівнях, тим менше можливостей матиме Росія для антиукраїнського впливу у Польщі. Безумовно, перешкодою для ефективної співпраці України та Польщі щодо протидії російському впливу є конфлікт між двома державами на історичному ґрунті. Для польської сторони питання дозволу на ексгумацію польських захоронень в Україні є ключовим у відносинах з Україною.

1. ВИЗНАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗАГРОЗИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ СПІЛЬНИХ ДІЙ

Парадоксальним чином потреба об'єднати зусилля у протидії російському впливу не стоїть на порядку денному діалогу між Україною та Польщею як на політичному, так і на експертному рівнях, за винятком роботи спецслужб. Необхідно передусім внести це питання у двосторонній порядок денний – на рівні адміністрацій президентів, міністерств закордонних справ, спільних слухань груп міжпарламентської співпраці. Існує потреба також і у дослідженнях російського впливу на відносини двох країн, виконаних спільно польськими та українськими аналітичними центрами, позаяк до рекомендацій, які походять виключно з України, – на кшталт того, що польська влада має інформувати суспільство щодо реальних масштабів російського впливу у країні – польська влада навряд чи дослухатиметься.

2. УНИКНЕННЯ НАПРУЖЕННЯ ТАМ, ДЕ ЦЕ МОЖЛИВО

Тоді як історичні суперечки між Україною та Польщею імовірно триватимуть ще тривалий час, необхідно не створювати зайву напругу у відносинах там, де цього можна уникнути. У польської влади, справедливо чи ні, дедалі більше закріплюється відчуття, що Україні не можна довіряти: у дипломатичних колах посиляються, зокрема, на низку невиконаних обіцянок українських високопосадовців. Скепсис у Польщі викликав також список із видами озброєння, які Україна хотіла б отримати безкоштовно – в офіційній Варшаві склалося враження, що Україна сприймає польську допомогу як належне. Україна не має бути зручним партнером для Польщі на шкоду власних національним інтересам – однак вона має бути партнером надійним та передбачуваним. Попри напругу у відносинах за останні роки, «ПіС» є набагато ближчим партнером для України, ніж, скажімо, Kukiz15 або польські праворадикали, тому відносини із цим урядом є інвестицією у довготермінове польсько-українське партнерство.

З огляду на те, що історичний діалог між двома країнами нині обтяжений не тільки вагою численних непорозумінь, але й емоційною складовою міжлюдських стосунків, варто також розглянути ввести до складу переговорників нові обличчя, бажано серед тих, хто володіє польською мовою (знання польської є однозначною перевагою для завоювання довіри польських співрозмовників). Окрім того, варто розглянути можливість створити «групу камікадзе» – уповноважених обома урядами осіб-технократів, які спільно вироблять шлях урегулювання українсько-польського історичного конфлікту.

3. РОБОТА З ПРЕДСТАВНИКАМИ «ПІСУ», ЯКІ РОЗУМІЮТЬ СТРАТЕГІЧНУ ВАГУ УКРАЇНИ

Як зазначалося вище, до проукраїнських політиків у лавах ПіСу належать, зокрема, депутатка Малгожата Госевська, Міхал Дворчик, колишній співголова польсько-української міжпарламентської групи дружби, а тепер голова Канцелярії прем'єр-міністра Польщі, Анна Фотига, депутатка Європарламенту від «Права та справедливості», яка займається протидією російській пропаганді, тощо.

4. АМЕРИКАНСЬКИЙ ФАКТОР

Сполучені Штати зацікавлені у порозумінні України та Польщі та мають вплив на обидві країни, тож американська підтримка та посередництво потенційно можуть бути задіяні для розв'язання деяких критично проблемних питань у двосторонніх відносинах. Окремі представники адміністрації Трампа мають розширену мережу контактів у Польщі, а також користуються повагою у представників польського уряду та експертної спільноти (на кшталт, заступника держсекретаря США Весса Мітчелла). Україна також зацікавлена у розміщенні американських військових баз у Польщі.

5. АКЦЕНТ НА СХІД

Україні критично необхідно працювати над своїм іміджем у Польщі: саме наявні антиукраїнські настрої дають Росії можливість на них грати. Насправді різниця у ставленні поляків до українців та росіян не така велика: 36% поляків добре ставляться до українців і 31% – до росіян;

негативно ставляться 32% до України та 38% до Росії⁵². Оскільки більшість провокацій на території Польщі відбуваються саме на території східних воєводств (де населення також і найбільш болюче ставиться до історичних питань через власні родинні історії), саме там Україні потрібно зосередити зусилля у першу чергу. Варто розглянути можливість проведення спільних навчань Збройних Сил України із польськими загонами територіальної оборони – такі навчання сприятимуть як усвідомленню спільної місії військ двох держав, так і міжлюдським контактам.

6. СТАВКА НА ПОЛЬСЬКИЙ БІЗНЕС

Партнером України у Польщі є польський бізнес. Українці дійсно грають важливу роль у польській економіці: так, польська «Gazeta Prawna» на початку 2018 року опублікувала рейтинг топ-50 найвпливовіших особистостей у польській економіці, де на другому місці опинилися українці, одразу після польського прем'єра та перед президентом Польщі⁵³. У країні, чий ВВП у 2017 році виріс на 4,6%, це є вагомим визнанням. Україна має залучати польських бізнесменів до публічного озвучення ролі та якості роботи українців у польській економіці – на протипагу публічним маніпуляціям польською уряду щодо мільйона «біженців» з України, яких нібито прийняла Польща.

7. СПІЛЬНЕ ПРОТИСТОЯННЯ ПІВНІЧНОМУ ПОТОКУ-2

Природним партнерством для України та Польщі виглядає спільне протистояння реалізації проекту газопроводу «Північний потік-2». Навіть якщо газопровод у майбутньому запрацює, спільний наголос на загрозі проекту для Східної Європи звучатиме голосніше, ніж заяви окремих держав. Важливо запровадити практику спільних польсько-українських візитів у Берлін, Париж, Відень та Брюссель на цю тему. Для України також є цікавим проект газопроводу «Північ-Південь», який розробляється у рамках Тримор'я і має з'єднати два термінали зрідженого природного газу, один – у Польщі, інший – у Хорватії. Проект має на меті посилити енергетичну незалежність країн-учасниць, особливо у контексті імовірної побудови Північного потоку-2.

8. ПРИСУТНІСТЬ УКРАЇНИ У ПОЛЬСЬКИХ ЗМІ

Якщо Україна бажає донести якийсь повідомлення для польських десижнмейкерів, НЕПОТРІБНО друкувати статті українських посадовців у «Gazeta Wyborza» – це має зворотній ефект. Для формування адекватної та фахової картинки України в польських ЗМІ Україна має сприяти як відкриттю корпункту у Києві приймає одного ТБ-каналу (а також відрядження до України постійного кореспондента видання «Rzeczpospolita»), так і організувати прес-тури для польських журналістів, які пишуть на українську тематику з Варшави та інших міст. У Польщі сформувалось нове покоління журналістів, окремі представники якого ніколи не були в Україні і мають обмежені знання про те, що тут відбувається.

⁵² CBOS Public Opinion Research Center. Attitude to other nationalities. 2/2017
https://www.cbos.pl/PL/publikacje/public_opinion/2017/02_2017.pdf

⁵³ Gazeta Prawna. Oto ranking 50 najbardziej wpływowych ludzi polskiej gospodarki. 09.02.2018.
<http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1103285,ranking-50-najbardziej-wplywowych-ludzi-polskiej-gospodarki.html>

9. ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТФОРМИ ДІЙ УКРАЇНА-НАТО ЩОДО ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Очевидним і поки що не задіяним інструментом для протидії російському впливу є Платформа дій Україна-НАТО щодо гібридних загроз, відкрита восени 2017 року у Варшаві. Дотепер між Україною та Польщею не відбулося жодних спільних заходів в рамках цієї платформи (список пропозицій, переданий Україною до Польщі, був сприйнятий у Варшаві критично через, з-поміж іншого, їхній формальний, аніж конструктивний, характер)⁵⁴. Конференція щодо протидії гібридним загрозам, яку провів офіс Віце-прем'єр-міністра з європейської та євроатлантичної інтеграції, вочевидь не є достатньою, щоб наповнити українсько-польську співпрацю в рамках платформи конкретним змістом.

10. МІЖЦЕРКОВНИЙ ДІАЛОГ

У Польщі, де церква має великий авторитет, спільні заходи та богослужіння польських та українських церков (зокрема, греко-католицької), приїзд українських релігійних лідерів на кшталт Святослава Шевчука та Бориса Гудзяка може бути стимулом зближення певних категорій населення двох країн.

11. РОБОТА З ПОЛЬСЬКОЮ МОЛОДДЮ

Молоді люди є тією категорією польських громадян, які у майбутньому можуть стати як «промоутерами» України в Польщі (як група, для якої історичні суперечки мають меншу вагу, ніж для старших поколінь), так і запеклими опонентами – у випадку впливу на них польських праворадикальних груп,

які позиціонують себе як польські патріоти. Можливості для польської молоді краще зрозуміти Україну, як через академічні проекти на кшталт «культурного потягу» між Берліном та Вроцлавом⁵⁵ – проекту, який став культурною подією у Німеччині та лауреатом престижної європейської нагороди. Головна рекомендація – проводити більше заходів з участі польської та української молоді саме на території України.

⁵⁴ Інтерв'ю Є, 28.08.2018.

⁵⁵ Stiftung Zukunft Berlin. Ausgezeichneter Kulturzug Berlin – Wrocław (Breslau) Kulturzug Gewinnt Europäischen Kulturmarken-Award. 10.11.2017.
https://www.stiftungzukunftberlin.eu/aktuelles/einzelansicht/?tx_news_pi1%5Bnews%5D=134&cHash=05a132496251609ef3df2f8d9e4c827b

ДОДАТОК 1.

СПИСОК ПРОВЕДЕНИХ ІНТЕРВ'Ю

- Інтерв'ю були проведені особисто автором або по Скайпу у Києві та Варшаві.
- Інтерв'ю А. Колишній польський дипломат у Москві. 11.05.2018
- Інтерв'ю Б. Польський журналіст – дослідник російського впливу у Польщі. 11.05.2018
- Інтерв'ю В. Литовський аналітик – дослідник впливу Росії на польсько-українські відносини. 27.07.2018
- Інтерв'ю Г. Польський аналітик – дослідник дезінформації у Польщі. 14.08.2018
- Інтерв'ю Ґ. Українська журналістка, яка живе та працює у Польщі, висвітлює українсько-польські відносини. 16.08.2018
- Інтерв'ю Д. Польський аналітик опозиційного аналітичного центру, дослідник російського впливу у Польщі. 17.08.2018
- Інтерв'ю Е. Польська аналітикиня – дослідниця дезінформації у Польщі. 28.08.2018
- Інтерв'ю Є. Польський аналітик провладного аналітичного центру. 28.08.2018
- Інтерв'ю Ж. Польський журналіст, висвітлює польсько-українські відносини. 28.08.2018
- Інтерв'ю З. Польський дипломат. 16.08.2018

а також джерела, які попросили не згадувати про їхню участь у дослідженні.